

PASTERKE DENYS

Aalmoezenier van de Vlaamse seizoenarbeiders in Frankrijk

Filip Van Devyvere

1 TIJDSBEELD

Figuur en leven van pastoor Edmond Denys belichten -hoe kort ook- is onmogelijk zonder een beknopte schets van de tijd en de sociale omstandigheden waarin zijn actie zich situeert.

1.1 VOORGESCHIEDENIS

West-Vlaanderen in de tweede helft van de achttiende eeuw.

In andere delen van het land had de industriële revolutie nieuwe nijverheden in het leven geroepen, die aan honderden werk verschafften, in miserabele omstandigheden en tegen uiterst lage lonen. Zij vormden het industriële proletariaat. In onze streek, waar kleinschalige landbouw en huisnijverheid de traditionele bronnen van inkomsten waren gebleven, had de bevolkingsaan groei met andere landsgedeelten gelijke tred gehouden. Dit had een versnippering van de landbouwuitbatingen voor gevolg. Vele boerderijtjes waren te klein geworden om nog leefbaar te zijn. Anderzijds konden de producten van de traditionele huisnijverheid de concurrentie met de industrie niet doorstaan, zodat diegene die normaal met thuisarbeid aan de kost kwam, zich nu met een hongerloon moest tevreden stellen. Meer dan elders gehecht aan eigen omgeving was de bevolking op het platteland blijven samen leven, en uit het samenspel van al deze factoren was een landbouwproletariaat ontstaan.

1.2 SOCIALE SITUATIE

Voor velen bleek de seizoenarbeid op de grote landbouwuitbatingen de enige oplossing uit deze bijna uitzichtloze situatie. Langzamerhand en weldra massaal kwam dus de trek op gang naar Noord-Frankrijk, waar werk kon gevonden worden, niet alleen op de talrijke grote hoeven, maar ook in steenbakkerijen en cichorei-asten. Tegen het eind van de vorige eeuw genoten de Vlaamse seizoenarbeiders er goede faam.

Werkzaamheid, ambachtelijk eergevoel en geringe eisen waren de kenmerken die de Franse werkgevers het meest apprecieerden.

In vele gemeenten van het Houtland was het grootste gedeelte van de mannelijke bevolking van maart tot november volgens de geijkte uitdrukking "het seizoen gaan doen" in Frankrijk. Vrouwen en kinderen en oude lieden bleven alleen op de dorpen achter en trachtten met wat huisarbeid de eindjes aan elkaar te knopen. De mannen

brachten immers hun loon bij de terugkeer mee. In veel gezinnen was het dan ook zo dat de mondvorraad en andere benodigdheden op krediet gekocht en slechts bij de terugkeer van de kostwinner betaald werden.

De grote landbouwexploitaties in Noord-Frankrijk hadden, naast het met de hoeve vast verbonden personeel, heel wat seizoensarbeiders nodig. Mechanisatie was immers nog zo goed als onbestaande. Bieten werden met de hand "gezet", "gebraakt" en geroid. Vlas moest met de hand gesleten worden. De graanoogsten werden met pik en haak afgeslagen.

Steenbakkerijen slorpten enorme massa's ongeschoolde handenarbeid op voor het uitgraven van de klei en het invoeren van de stenen. In de cichorei-asten moest gestookt, gedroogd, gekeerd en afgeschept worden.

Deze laatste tak van de seizoensarbeid vergde naast een grote dosis uithoudingsvermogen en lichamelijke taaheid heel wat stielvaardigheid. Vakkennis die niet verkregen werd door schoolse opleiding, maar uit de praktijk en de ervaring van werkgezellen, vaak van vader op zoon doorgegeven, werd voor de Vlaamse "asteman" een kapitaal dat maakte dat zij telkens weer gevraagd werden, en aldus een vrij grote graad van zelfstandigheid in de arbeid konden verwerven.

1.3 NOOD AAN GEESTELIJKE BEGELEIDING

Kerk en geestelijkheid die in de normale negentiende eeuwse samenleving nog grotendeels de morele en religieuze leefregels van de gemeenschap bepaalden, zagen in het veranderde tijdsbeeld een duidelijke bedreiging van hun machtspositie. De gemeenschap van een dorp of parochie was verbroken door de maandenlange afwezigheid van het grootste deel van de mannelijke bevolking. Wie weet aan welke invloeden ze niet zouden blootstaan in het "goddeloze Frankrijk". Wie weet welke gewoonten of ideeën zij niet zouden meebrengen naar huis.

Foto van E. Denys, waarnaar het schilderij werd gemaakt door G. Vallaeys.

Een verder gevaar schulde in de vaststelling dat de grote groep uitwijkelingen reeds door de Daensisten en door sommige socialistische voormannen benaderd werd. Ten einde in de geestelijke begeleiding van de Vlaamse seizoensarbeiders te voorzien heeft de Brugse bisschop dan in 1902 E.H. Edmond Denys aangesteld tot aal-

moezenier van de Vlaamse seizoenarbeiders.

2 LEVEN EN WERK

Edmond Denys was geboren te Roeselare op 10/05/1865 in het vrij arm, maar zeer katholieke gezin van Désiré en Melanie Verhaeghe. Zijn middelbare studies deede de jonge Edmond aan het Klein Seminarie van zijn geboortestad. Hij wilde zending worden, maar deze roeping werd hem verhinderd en hij werd priester. De wijding ontving hij op 21/12/1889.

E.H. Edmond Denys kreeg zijn eerste benoeming aan het Sint Lodewijkscollege te Brugge als leraar. Hij werd er "het Democratje" genoemd omwille van zijn democratische ingesteldheid.

Zijn hunkering naar het missieveld was met de priesterwijding niet geluwd en dat verlangen vindt men duidelijk terug in het lijvige boekwerk dat Edmond Denys schreef: "Onafhankelijk Congoland".

Als eenvoudige jonge priester greep de afkondiging van de encycliek *Rerum Novarum* van paus Leo XII op 15/05/1891 hem ten zeerste aan en hij nam het op voor de eenvoudigen: de werkmensen.

Halfweg 1902 werd Edmond Denys aangesteld als aalmoezenier der seizoenarbeiders in Frankrijk. Zijn parochie telde ongeveer 14.000 West-Vlamingen, verspreid over acht departementen. Hij was pastoor van de uitwijkelingen en de uitwijkelingen noemde hij zelf zijn "maatjes". Als hij niet in Frankrijk vertoefde, was zijn thuishaven de Iepersestraat 8 te Roeselare.

Ervan overtuigd dat de band met zijn "maatjes" er steeds moest zijn, stichtte "Pasterke Denys" -hij was klein van gestalte- het weekblad "De Franschman" dat in 1904 omgedoopt werd tot "De Stem van het Vaderland". Onder de medestichters en medewerkers van het eerste uur vond men Achiel Denys uit de Ooststraat 60 te Roeselare en de Hoogleedse heimatschrijver, gemeente-ontvanger Edward Vermeulen, die onder de schuilnaam "Warden Oom" daarin zijn eerste publicaties liet opnemen. Onder het hoofdredacteurschap van Edmond Denys pende Achiel Denys wekelijks zijn "Weersvoorspelling", waarin hij zijn Vlaamsgezindheid en godsdienstige overtuiging niet onder stoelen of banken stak. Hij deed dat onder de schuilnaam "Nonkel Sarel".

Op 04/08/1914 werd aalmoezenier Edmond Denys benoemd tot pastoor te Klerken. Op 04/08/1914 hadden wij ook de Duitse inval, die vier jaar ellende zou brengen. Zes weken was Edmond Denys te Klerken toen de bevolking diende geëvacueerd te worden wegens de verschuiving van de frontlijn. Pastoor Denys trok naar Lichtervelde met een deel van zijn parochianen en nam er zijn intrek in het klooster der Zusters Paulinen aan de Stationsstraat. De oorlogsgebeurtenissen volgde hij op de voet en zijn wedervaren werden neergepend in zijn "Uitgedreven, oorlogsdagboek over Clercken en Omliggende", verschenen in 1922. Na enige tijd werd pasterke Denys overgeplaatst naar Brugge. Hij kreeg echter opnieuw zijn benoeming als aalmoeze-

nier der uitwijkelingen, waaronder hij naast seizoensarbeiders ook een groot deel uitgeweken landbouwersgezinnen te bezoeken had.

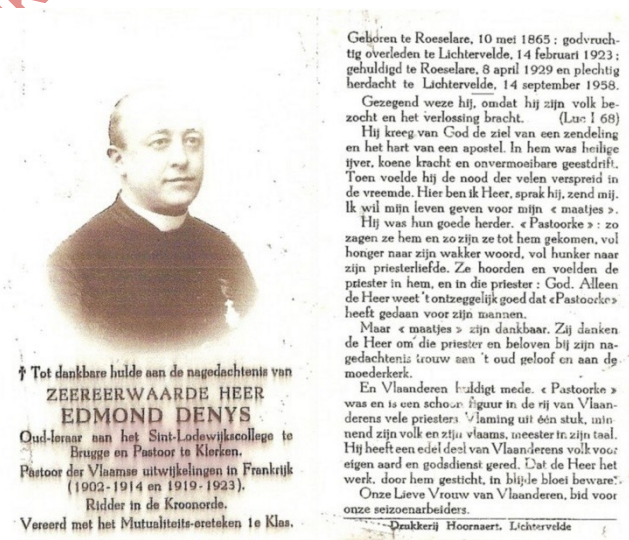
Tussen het vele werk in Frankrijk door, kwam Edmond Denys geregeld naar Roeselare om er in de verwoeste stad een bewoonbaar huis te vinden. Hij had geen geluk. Wegens woningnood kon Edmond Denys zich niet in zijn geboortestad vestigen en in augustus 1922 nam hij definitief zijn intrek te Lichtervelde aan de Hazelstraat. Lichtervelde was de woonplaats van zijn trouwe koetsier Edward Maddelein. Wellicht had Edward een woning voor zijn oude meester gevonden? Lang heeft pasterke Denys van zijn nieuwe woonst niet genoten: hij stierf er ziek en uitgeput op 14/02/1923. Aan het sterfhuis werd op 14/09/1958 een gedenksteen ingewijd, die omwille van verbouwingswerken op O.L.Heer Hemelvaartsdag 1984 opnieuw zou aangebracht worden. Hij werd te Lichtervelde begraven.

Op aandringen van de Heemkundige Kring werd een straat naar zijn naam genoemd.

Om zijn vele verdiensten werd pasterke Denys benoemd tot Ridder in de Kroonorde en werd hij vereremerkt met het medaillon eerst klas.

Het stoffelijk overschot van E.H. Denys werd op 20/03/1929 naar Roeselare overgebracht en op 08/04/1929 werd een gedenkteken op zijn graf opgericht.

Heemkundige kring Karel Van de Poel

3 Bijlagen

3.1 Akte van overlijden

Ten jare negentien honderd drie en twintig, den veertienden Februari ten twee ure namiddag; voor ons AUGUST DEPUYDT, schepen, gedelegeerde, ambtenaar van den burgerlijken stand der gemeente Lichtervelde, provincie West-Vlaanderen, zijn verschenen:

JOSEPH VANDEGHINSTE, oud acht en veertig jaren, hofbouwer, en EDUARD HOET, oud twee en zeventig jaren, veldwachter, beide wonende te Lichtervelde, gebuurs des overledene, die ons hebben verklaard dat heden, ten ACHT URE VOORMIDDAG alhier overleden is:

EERWAARDE HEER EDMOND DENYS, oud zeven en vijftig jaren, negen maanden, rustend pastoor, geboren te Roeselare, wonende te Lichtervelde, zoon van Désiré, oud negen en tachtig jaren, acht maanden, zonder beroep, wonende te Lichtervelde, en van Melanie VERHAEGHE, overleden.

Na ons van voormeld overlijden verzekerd te hebben, hebben wij er dadelijk ten gemeentehuiuze akte van opgemaakt. En na voorlezing aan de verklaarden, hebben wij getekend met hen

Volgen: de handtekeningen van Joseph Vandeghinste, Eduard Hoet en August Depuydt.

3.2 Herderlijke brief

De bezorgdheid van pasterke Denys om de seizoenmensen op "het rechte pad" te houden, blijkt uit de hiernavolgende Herderlijke Brief, door hemzelf opgesteld, en voorgelezen in de parochiekerken van het bisdom Brugge, vermoedelijk vanaf 1904.

3.2.1 ONDERWIJS EN VERMANING VOOR DIEGENEN DIE NAAR FRANKRIJK GAAN WERKEN

Beminde Parochianen,

't is omtrent dezen tijd van 't jaar dat er vele werkmensen van ... naar Frankrijk gaan om op hofsteden of in steenovens te werken. De lessen en levensregels die over eenige jaren hier van dezen preekstoel afgelezen wierden schijnen allengskens vergeten te geraken en 't is noodig van ze een keer te herhalen en te vernieuwen.

Luistert dan allen wel, en gij bijzonderlijk, allerliefste werklieden die beschikt van nu of later naar 't Fransche te gaan werken. Eerst en vooral blijft allen trouw aan dat zoo schoon en zoo zalig gebruik onzer kristene Vlaamse werklieden van eene goede biechte en eene goede communie te doen vooraleer gij vertrekt en nog eens zoo haast als ge weer thuis gekomen zijt. Gij moogt den zak van uwe zonden niet meedragen, hij zou overwegen onder den weg en gij zoudt hem in 't Franse niet wel kwijt geraken en ook gij hebt al pakkaazje genoeg mee te doen, hoe lichter hoe gemakkelijker op reize... En als ge weer tehuis komt met eene beurze zuur gewonnen geld; ga dan maar seffens uwe schulden betalen, dat is treffelijk; maar vergeet niet dat gij als geldwinner voor de menschen, misschien schulden gemaakt hebt bij God en dat gij die schulden ook zonder uitstel betalen moet: voorzeker doet gij wat ge kunt om in 't Fransche geen zonde te doen en bijzonderlijk geen doodzonde te doen, gij gaat er immers niet om God te vergrammen, maar om geld te verdienen voor vrouw en kinders, en in 't Fransche, veel meer dan hier, zijt ge in gevaar van te sterven zonder biechten of berechten. Voor 't vloeken en 't Godlasteren, voor den vuilen klap en andere zonden van onkuisheid gaat dat tamelijk wel; die zonden worden er door onze Vlaamse werklieden niet méér gedaan in Frankrijk dan hier; zelfs worden zij misschien minder bedreven, maar er zijn twee zware plichten waaraan er velen te kort blijven in Frankrijk en waarover wij onze Christen werklieden die van gedacht zijn naar Frankrijk te gaan streng moeten vermanen en waarschuwen; die twee zware plichten zijn het vleeschderven op den vrijdag en op vigilie- en quaterdempdagen en 't vieren van den zondag: Gij moogt niet vergeten, zeer Lieve Broeders, dat die dubbele plicht evenzwaar is in Frankrijk lijk hier; en dat gij er niet kunt aan te kort komen zonder zware zonde te doen, als gij geen ware redens hebt om er u van te ontslaan of te verontschuldigen.

3.2.2 EERST WAT HET VLEESDERVEN AANGAAT:

Als de werkmensen hunnen kost zelve doen, of zelve voor al hun eten moeten zorgen, zij en hebben geen redens noch uitvluchtsels om cleesch of andere verboden spijzen te eten; op den tijd van 't jaar dat ze in Frankrijk werken, kunnen zij, zelfs te lande, altijd en overal eyers krijgen. En dat het eens moest gebeuren, 't gene bijna onmogelijk schijnt, dat zij geen eijers kunnen krijgen; zij kunnen er wel voor eenen keer kaas eten; zij

krijgen ook niet altijd vleesch of eyers als zij thuis zijn. Dat zij nogthans geen eijers of kaas en kosten krijgen, of niet wel hun werk en kosten doen met kaas, zij mogen toen gerust vleesch eten. De ploegbazen, of die werklieden die belast zijn om voor 't eten te zorgen van de anderen, hebben hier zware verantwoordelijkheid bij God, als hunne maten door hunne schuld vleesch eten omdat zij niets anders krijgen, 't zijn de ploegbazen die aan God zullen moeten rekening geven voor al de overtredingen van 't gebod der H. Kerk die door de werklieden bedreven worden.

't Is geheel anders, als de werkmenschen ten gehele of ten deele in de kost werken en al hun eten of ten minste soepe en vleesch krijgen van den boer of den steenbakker bij wien zij werken: zij kunnen daar maar eten 't gene dat zij krijgen of dat hun gegeven wordt, zoolange als zij daar blijven werken. De werkmenschen en bijzonderlijk de ploegbaas die akkoord maakt met den boer of steenbakker zijn nogthans verplicht van op voorhand te zeggen dat zij den vrijdag en de andere magere dagen, geen vleesch gaan eten endat zij op die dagen moeten eijers hebben of visch; zij zijn immers verplicht van voorzorgen te nemen, om de wetten van de H. Kerk te kunnen onderhouden en zij mogen zonder zware redens zich in de onmogelijkheid niet stellen van die wetten te volgen; als zij er maar aan houden, zij zullen wel krijgen wat zij vragen, want de Franse boeren en steenbakkers kunnen onze Vlaamse werklieden niet missen. Dat het nogthans moeste gebeuren dat zij, als ze reeds in Frankrijk zijn, geene boeren of steenbakkers kunnen vinden die op demagere dagen willen eijers of visch geven; zij mogen dan gerust vleesch eten en zij doen er geen zonde mee.

3.2.3 WAT HET MISHOREN BETREFT:

en het slavelijk werk op de zondagen en geboden feestdagen, wij ondervinden van langs om beter dat er maar een middel en is om aan die zware en heilige plicht niet te kort te blijven; dat is van op voorhand een vast en zeker akkoord te maken; 't zij met den boer of steenbakker; 't zij met den ploegbaas of met elkander. Als de werklieden in daghuren werken, 't zij voor den boer, 't zij voor de steenbakker, zij zijn verplicht op zware zonde, voor aleer zich te verhuren of werk te aanveerden, van te bespreken en een vast en klaar akkoord te maken dat zij den zondag moeten de tijd hebben om mis te horen als 't mogelijk is en zelfs dat zij niet zullen moeten werken, als 't niet noodig is.

En hier is de verantwoordelijkheid van den ploegbaas, die voor de andere werklieden spreekt en akkoord maakt of werk aanveerd, waarlijk verschrikkende en vreeslijk. De ondervinding leert ons, dat het maar al te dikwijls gebeurt dat een ploegbaas de schuld is dat tien, vijftien, ja zelfs twintig werklieden vier of vijf maanden lang geen mis hooren en zonder nood den zondag werken lijk op de werkdagen: Welk eene verschrikkelijke verantwoordelijkheid bij God!

Dat voorafgaande akkoord is volstrekt noodzakelijk met de Franse geuzen; als onze kristelijke Vlaamse werklieden niet opletten om voorzorgen te nemen; de goddelooze fransmans zullen wel eens proberen om onze kristene Vlaamingen te beletten van mis te hooren en om ze zoo allengskens geuzen te maken lijk zij. Als de werkmenschen die naar Frankrijk gaan in entreprise werken, zoo men zegt, af werk aannemen bij de partij, bij 't gemet of bij 't honderd of het duist; 't is dan niet genoeg van op voorhand akkoord te maken, met den boer of met den steenbakker, van 's zondags niet te moeten werken en te moogen mis hooren; zij moeten daarenboven nog op voorhand een zeker en vast akkoord maken met den ploegbaas en met malkander dat zij

steeds in den oest lijk op andere tijden den zondagmorgen al te gare zullen ophouden van werken, geheel den tijd die noodig is om te gaan mis hooren en dat zij den zondag nooit zullen werken, als 't niet waarlijk noodig is om groote schade te ontgaan.

Hier nog in zijn de ploegbazen, die werklieden aar Frankrijk leiden en er werk voor bezorgen, dikwijls grootelijks in foute; en menigmaal gebeurt het dat het hunnen schuld is en hunnen scheuld alleene, dat de brave werkmenschen die zouden willen mis hooren den zondag, geen mis kunnen hooren den zondag, en die zouden wiillen ophouden van verbodend werken, gedwongen worden van slavelijke werken te doen.

't Is nogthans ook een zware plicht voor de werklieden van, vooraleer met eenen ploegbaas of leidsman mee te gaan naar Frankrijk te bespreken dat zij den zondag den tijd moeten hebben om mis te hooren en dat zij niet zullen moeten werken, als 't niet noodig is, en ook dat zij geen vleesch zullen moeten eten op de magere dagen.

Als iedereen alzoo zijne plichten kwijt, de werklieden lijk de ploegbazen, de Frans en zullen wel gedwongen zijn van onze kristen Vlaamse werklieden vrij te laten van te leven als kristen menschen, zelfs te midden van 't vergeusde Frankrijk, en 't werk van ons Vlaamsche Volk in 't Walenland, in plaats van nog eene oorzaak te zijn van vele zonden zal een bron van welstand zijn voor ons dierbaar Vlaanderen en eene kostelijke lesse van christelijk leven voor de vergeusde Fransmans.

't Zal wel zijn van nog eene vraag te stellen om te eindigen: Wie mag er nu al naar Frankrijk gaan werken?

Als men met zekerheid kan voorzien of bij ondervinding weet dat men in Frankrijk zoowel als hier de kerkelijke wetten zal onderhouden van verboden spijzen te derven en van den zondag mis te hooren en geen slavelijke werken te doen zonder nood, iedereen mag gerust naar Frankrijk gaan werken. Maar als men met zekerheid kan voorzien of bij ondervinding weet dat men in Frankrijk in de onmogelijkheid zal zijn van de wetten der H. Kerke te onderhouden, niemand mag naar Frankrijk gaan werken tenzij voor goede en zware redens, bijvoorbeeld om zijne schulden te kunnen betalen, om te kunnen voorzien in zijn eigen onderhoud of in 't onderhoud van vrouw en kinders of van zijn ouders of om wat geld te gaan winnen voor een goed huwelijk aan te gaan, enz. Eindelijk als men zekerheid voorziet of bij ondervinding weet dat men in Frankrijk die wetten van de H. Kerke wetens en willens zal overtreden zonder genoegzame redens, 't is te zeggen datb men daar iedere weke zware zonden zal doen, niemand mag naar Frankrijk gaan werken, hoe groote en zware redens hij zou kunnen bij brengen; omdat er nooit geen genoegzame redens kunnen zijn om ons bloot te stellen aan 't naaste gevaar van zeer zware zonde en dat het beter is van geheel de wereld te verliezen, zelfs het leven, dan van onze ziele te verdoemen.

4 BESLUIT

Het leven en de persoonlijkheid van Edmond Denys kan niet korter en niet beter getypeerd worden dan met de woorden van Filip De Pillecijn: "Zijn werk en zijn persoonlijkheid zijn een deel van het lijdensproces van het Arme Vlaanderen."

5 BIBLIOGRAFIE

Diverse krantenartikels, gepubliceerd ter gelegenheid van de inhuldiging van de gedenkplaat aan zijn woonhuis in de Hazelstraat

F. Callewaert

Mandeldel, negende jaargang.

Diverse krantenartikels, gepubliceerd ter gelegenheid van de inhuldiging van de gedenkplaat aan zijn woonhuis in de Hazelstraat.

F. De Pillecijn

Pastor Denys

